

פנימה
PNIMA بنیما
פתרונות ישראלים

בין מסורתיות לממלכתיות, בין ליברליזם לשמרנות

ישראל על שולחן הניתוחים

שלום רב,

בתקופה בה הפיצול והקיטוב בחברה מגיעים לשיא והמערכות הציבוריות משותקות למול חוסר היכולת להרכיב ממשלה, פנימה רואה חשיבות עליונה למדינת ישראל ביצירת מרחבי פתרון בהשתתפות חלקי החברה השונים. אנו רואים בהתפתחות רעיונית מרכיב חשוב לשגשוגה של החברה הישראלית ותשובה הכרחית למול הקושי בעיבוד שפע המידע המציף את הרשתות בימים אלו.

אנחנו מניחים שכל אחד מהשסעים מורכב מכמה רבדים. חלק מרכזי בהם תלוי בנרטיבים השונים, ביכולת לייצר אתוס, סיפור ישראלי משותף.

במגוון הזרמים והשקפות העולם, בין ימין ושמאל; יהודים וערבים; עניים ועשירים; ועוד - נעלם הרוב. האנשים הנמצאים במרכז. לא מברחה, מבחירה. אנו מעוניינים לדון במודלים של מסורתיות והממלכתיות כבסיס לחשיבה יוצרת זהות.

לקראת הערב "ממסורתיות לממלכתיות" בסלון של פנימה, שמחים לשתף ברעיונות המרכזיים של הדוברים והדוברות במפגש, לצד רעיונות נוספים, נתונים ונקודות מבט שונות. בעמוד האחרון צירפנו רשימת קריאה וצפייה מומלצת.

בציפייה לשיח רעיוני וענייני פורה

נתראה בסלון של פנימה

בברכה,

ענבר הרוש גיטי

מנכ"לית פנימה

שי פירון

נשיא פנימה

תוכן העניינים

נתונים

4 כמה מספרים על מסורתיים בישראל

רעיונות מרכזיים

8 אולי תתעוררו? | פרופסור ניסים מזרחי

10 המסורתים בישראל - מודרניות ללא חילון | פרופסור יעקב ידגר

12 ליברליזם ומסורתיות - הילכו שניהם יחדיו? | פרופסור יערה בר און

14 ישראל השנייה | ד"ר אבישי בן חיים

תקצירי מאמרים על עתיד המסורתיות - מכון שלום הרטמן:

16 "הדרך המסורתית - אפשרות ליהדות כלל ישראלית" | יפה בניה

18 "מפוליטיקה ועד מגדר - חמישה אתגרים של המסורתיות" | יפה בניה

21 "לא למזרחים בלבד - לקראת מסורתיות ישראלית" | ד"ר חנה פנחסי

22 רשימת קריאה וצפייה מומלצת

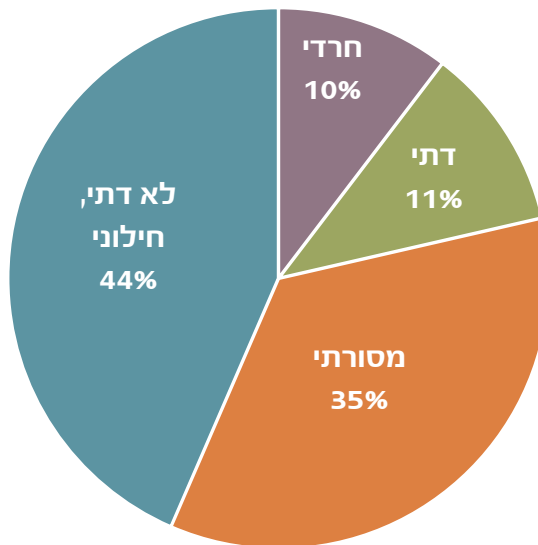
כמה מספרים על מסורתיים בישראל

הנתונים שלפנינו לקוחים מהסקר החברתי של הלמ"ס (2018) וניתנים לניתוח ופרשנות שונה. להבנתנו, המסורתיים הם קבוצה גדולה ומגוונת. כ-35% מתושבי ישראל היהודים. יש בהם הכל מהכל ובשונות גדולה. הניסיון להכניס את המסורתיים לתבניות מוחלטות נידון לכישלון. עם זאת, חשוב לנו לנסות "לעשות סדר" ולהניח בסיס לדיון ענייני. חשוב לציין כי הנתונים אינם כוללים את אזרחי ישראל שאינם יהודים, כיוון שסקרי הלמ"ס מודדים מידת דתיות בקרב יהודים בלבד.

מי מגדיר את עצמו כמסורתי?

35% מאזרחי ישראל היהודים מגדירים את עצמם מסורתיים. המסורתיים הם הקבוצה השנייה בגודלה מדינה ומספרם עומד על מעל שני מיליון איש!

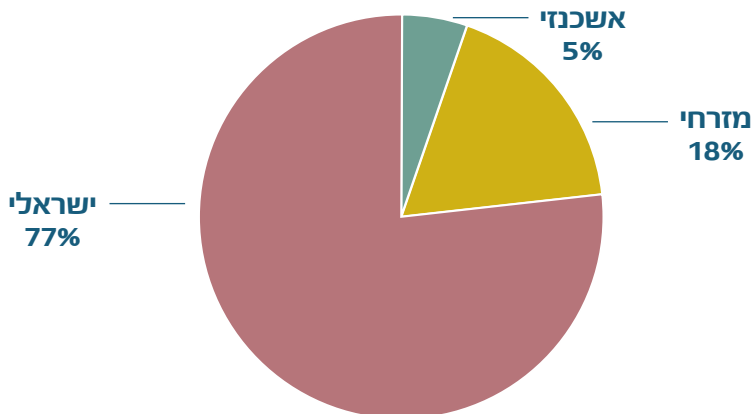
הגדרה עצמית - כלל אזרחי ישראל

האם מסורתי = מזרחי? בגדול כן. אבל יותר ישראלי

77% רוב גדול מקרב המגדירים עצמם מסורתיים רואים עצמם כישראלים.

מסורתיים בישראל לפי מוצא

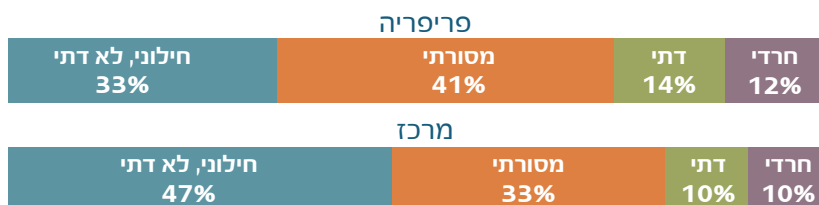

קשר בין מסורתיות למוצא עדתי - על פי הגדרה עצמית:
48% מהמזרחים מגדירים עצמם כמסורתיים, לעומת **12%** מהאשכנזים

האם מסורתי = פריפריה? בגדול לא

69% מהמסורתיים בישראל גרים במרכז (מעל מיליון אזרחים)
40% מתושבי הפריפריה מסורתיים לעומת **33%** מתושבי מרכז הארץ

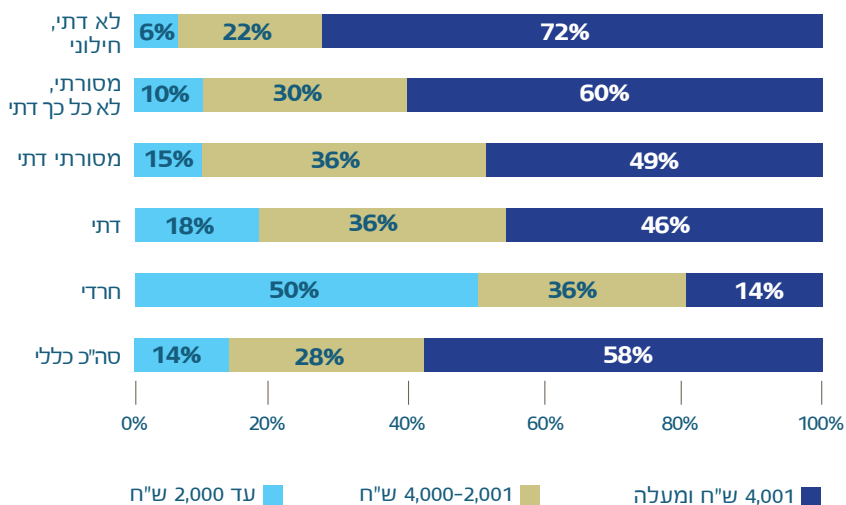
דתיות ואיזור מגורים

האם מסורתי = מצב סוציאקונומי נמוך? לא

12% בלבד מהמסורתיים בעלי הכנסה הנמוכה מ-2,000 ש"ח לחודש. קיים קשר בין מידת דתיות למצב סוציו אקונומי, אך מסורתיים נמצאים במקום טוב באמצע. כמו כן, יש לציין שלמספר ילדים השפעה משמעותית בבחינת ציר הדתיות.

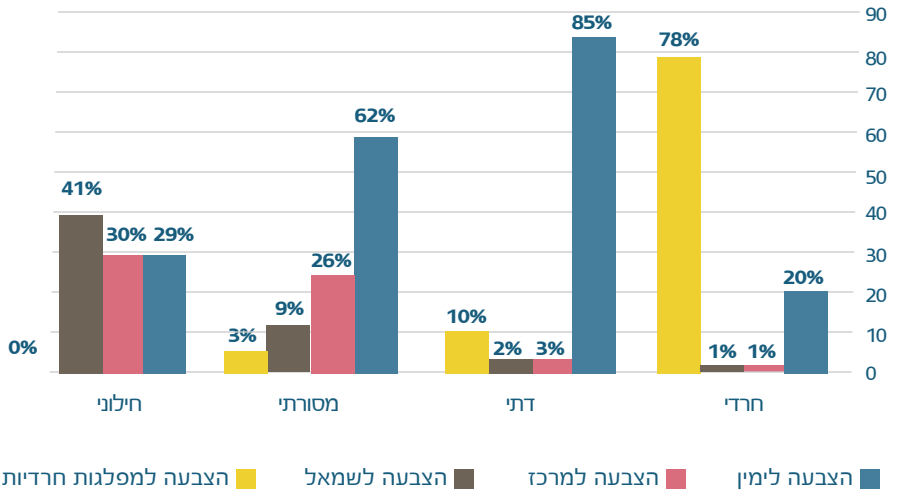
הכנסה ממוצעת לפי דתיות

האם מסורתי = ימני? בגדול כן

62% מהמסורתיים מצביעים למפלגות הימין, 26% למפלגות המרכז, 9% למפלגות שמאל, 3% למפלגות חרדיות.

הצבעה לפי רמת דתיות

אולי תתעוררו?

פרופסור ניסים מזרחי | חוקר חברה וליברליזם, אוניברסיטת תל אביב, מכון ון ליר

"הומולובריקוס" = ליברלים חילוניים
החושבים באונזים אונברסיטאים

"מזרחי מדבר על הליברליזם כאילו
כישלון הכרחי.. כאילו לא שניה
הליברליזם את העולם המערבי כולו
רק לפני כמה עשורים, כאילו לא
תיוון בו תקווה גדולה.. ולא שאין אמת
בחלק מטענותיו של מזרחי, אבל האם
הוא אומר משהו רלוונטי על הדור
הנוכחי, דור הביניים של המקום
הזה? ואולי נזכיר את התזה הגלגלית
הדטרמיניסטית על ישראל הראשונה
והשנייה. את מי התזות הללו משרתות?
לא את החברה הישראלית."

איור אסולין

"מזרחי טוען כי השמאל בישראל מת.
השמאל הליברלי התפזר באטליה
בשנות ה-20, נרצח בגרמניה בשנות
ה-30 ובצרפת נפל את נשמתו בשנות
ה-40. אבל הביעות שאותן הוא בא
לפתור המשיכו לפרוח ולצוהם כל חלקה
טובה, ואף פרקטיקה ואידיאולוגיה
פוליטית אחרת לא נענה להם מענה."

בן ברקש

בראיון בעיתון הארץ מנתח פרופסור מזרחי את המפה הפוליטית בישראל וטוען כי היא מושפעת מאחת התופעות הבולטות בפוליטיקה העולמית כיום - התבוסה המהדהדת של החזון הליברלי. לדעתו, בניגוד לטיעונים על הצבעה שבטית ואוטומטית - הקהל המזרחי מצביע הצבעה רציונלית לחלוטין. לקהל זה אין רצון בייצוג מזרחי (עמידה בראש מפלגות, למשל), אלא בשמירה על הזהות היהודית של המדינה (דת ולאו).

"המערכת הפוליטית בישראל תקועה בגלל שבר עמוק בין קבוצות זהות. במדרג בין שני המושגים 'יהודית ודמוקרטית' - גוש השמאל-מרכז היה רוצה לראות את הדמוקרטיה כסוג של תעודת זהות של מדינת ישראל. הגוש הזה רואה את הסדר הפוליטי והחברתי במונחים חילוניים, דמוקרטיים כלליים. תומכיו מדמינים את ישראל כמדינה מערבית מודרנית ומפנטזים עליה כמדינה ככל המדינות האלה, שיש לה גם צביון יהודי. בגוש הימני יש חשיבות הרבה יותר גדולה לזהות היהודית לפני זו הדמוקרטית. זו הזהות המקומית, שקשורה ללאום היהודי, לכל מה שקשור להגנת הזהות היהודית של המדינה לפני הכל."

האקדמי הקדיש מאמצים מועטים בלבד להבנת מרכיבי הזהות של מי שזוהו והזדהו כמסורתיים: "הזירה הפוליטית בישראל מעולם לא טרחה להקדיש תשומת לב לציבור זה ומיעטה לפיכך לייצג את הזהות שהוא מציע או לבטא את עמדותיו הייחודיות על סוגיות של זהות יהודית בישראל."

"בניגוד לגישה הפוטרת את המסורתיות כלא יותר מאשר 'הכלאה' בין חילונית לדתיות, יש לראות בזהות המסורתית תופעה מודרנית מובהקת המציעה פתרון מרתק ופורה למתח האפשרי בין מודרניות למסורת. מקרה הבוחן של המסורתיים בישראל שופך אור חדש הן על השיח האקדמי והפוליטי סביב פוליטיקת הזהויות היהודיות בישראל, והן על הדין התאורטי הרחב יותר סביב סוגיות של מודרניזציה וחילון"

בספרו "מעבר לחילון - מסורתיות וביקורת החילוניות בישראל" (2012), מסכם ידגר:

"כל אינטלקט, חזק ככל שיהיה, עושה את עבודתו כשהוא טעון כבר בעברו שלו; העבר הזה הוא בה בעת המגבלה שלו והנכס שלו. בזכות העבר שלו, האינטלקט יכול לראות; בגלל העבר שלו, הוא נידון להיות עיוור בחלקו."

לקריאת המאמר המלא מוזמנים לאתר
www.pnimaisrael.com/tradition

ממלכתיות ומסורת, חדשנות ושמרנות

פרופסור יערה בר און - היסטוריונית וחוקרת תרבות, חברת הנהלת פנימה

ביקורת הליברליזם, המודרניזם והדמוקרטיה, קיימת כחלק מהותי מהתפתחותם, ממש מתחילת דרכם. מרגע שאדם חופשי לחשוב, הוא מבקר. מרגע שעקרון "ההגדרה העצמית" כונן בעידן הלאומיות כזכות יסוד של קבוצה, מתפצלות תמיד תת-קבוצות הדורשות הגדרה עצמית-קולקטיבית-לוקאלית. הביקורת מפצלת, אך הכרחית:

יש סתירה בין שני עיקרי היסוד של המודרניזם - חירות ושוויון. בעוד החירות הוא עקרון שכל אדם מכיר אותו כתחושה ושאיפה, שוויון אינו אינטואיטיבי כלל - כל אחד רוצה להיות טוב/חזק/חכם יותר מזולתו.

היררכיות קיימות תמיד בחברות שיוויניות - בהגדרה, למשל בקיבוצים כבר בראשית דרכם. אם רק יהיה לו הכח - והחירות - כל אדם יפר את השוויון ויחזק עצמו על חשבון אחרים. לכן על "הממלכה" לכפות שוויון ולרסן את החופש. איך? כמה? הדעות חלוקות וההתפצלויות רבות.

מתח זה ממותן על ידי הערך השלישי והחמקמק של הנאורות הליברלית: "אחווה". אנשים זקוקים לדבק - הסולידריות. לא רק למערכת "ממלכתית" שמסדירה

בר און טוענת כי העידן הליברלי מתאפיין באמונה בכוח האדם החופשי לקדם את חייו לעבר עתיד טוב יותר באמצעות כישוריו התבוניים האוניברסליים - "אם רק תינתן לאדם הזדמנות להשתחרר מעול הכוחות ("הסמכויות") המדכאים את גופו ורוחו ומגבילים את פעולתו בעולם, הוא יעלה ויפרח, יסדיר את יחסיו עם בני אדם, על בסיס היגיון של צדק, שכן האדם אינו רק חיה תבונית-בהכרח אלא גם חברתית. הוא מבין שהוא זקוק לאחרים וישאף לחיות איתם בטוב, בשלום ובשלווה.

שוחרי הטוב המודרניים לא היו נאיביים. הם התבוננו סביבם וראו את העוולות הנגרמות כאשר אדם החופשי-לפעול מנצל כוח שצבר, יהיה זה כלכלי, פיזי או פוליטי. לשם כך זקוקים בני האדם למסגרת חברתית המנוהלת על ידי חוקה או חוקים שיחליפו את סמכות "האל" או "השליט". אפשר לקרוא לה "מדינה", המסדירה את היחסים: מגבילה את התאוות שמאפשר החופש, דואגת לשוויון הזדמנות לחלשים, מפחידה את הנוטים-לרע ומענישה את הסוררים.

ישראל השנייה

ד"ר אבישי בן חיים

נקודה למחשבה:

למה נסיכי הליכוד (מרדור, איתן אולמרט) עלבו את הליכוד? למה הנצי והאוזר בכחול לבן ולא הליכוד, על אף עמדתם הימנית? בן חיים טוען כי ההסבר לשתי הדוגמאות הוא הקושי של אנשים אלו להיות באותו המחנה יחד עם אזרחי ישראל השנייה.

מבוסס על סדרת כתבות של ד"ר אבישי בן חיים, כתב ופרשן לענייני חרדים וברוך קרא, פרשן משפטי, אשר שודרה בחדשות 13 (דצמבר, 2019).

בן חיים טוען אי אפשר להבין את הפוליטיקה ישראלית מבלי לדבר על ישראל הראשונה וישראל השנייה, והתמיכה המובהקת של ישראל השנייה בבנימין נתניהו כמי שמייצג אותה. הוא טוען כי קיים דפוס קבוע וקשר ישיר בין אירועי ואדי סאליב וההתנהלות בשנות ה'50, לבין חקירות נתניהו.

"בכל פעם שישראל השנייה מנסה להשתתף בחיים הדמוקרטיים - ישראל הראשונה רודפת את ישראל השנייה"

בן חיים מונה חמישה מאפיינים מרכזיים של המרחב המכונה "ישראל השנייה":

1. סביבה עדתית מזרחית ברורה

2. קרבה למסורת

3. דיכוי סוציו אקונומי ברור

4. תמיכה ברורה בבנימין נתניהו

5. עמדה לאומית (צוין בראיון רדיו)

ישראל השנייה?!

כרוך קרא טוען כי לתאוריה של בן חיים אין אחיזה במציאות ובעובדות ולמעשה היא מופרכת לגמרי. "רשימה של אנשי ישראל הראשונה 'נרדפו' באמתה הצורה בדיוק כמו נעניהו (אברהם עופר שהתאבד, רבין שאיבד ראשות ממשלה בגלל חשבון הדולרים, אולמרט שהורשע, הירשצון שהורשע). מצד שני מנהיגי הליכוד בגין ושאר כיהנו כראשי ממשלה, ללא שום חקירה נגדם. קרא טוען כי לא רק שהתפלה מופרכת, היא גם מסוכנת, כיוון שהיא מערערת את אמון הציבור באמונת.

הרדיפה של ישראל הראשונה באה לידי ביטוי בשלושה אמצעים מרכזיים:

1. קרימינליזציה של כל ניסיון של ישראל השנייה להשתתף בחיים הדמוקרטיים ודחיקה שלה מחוץ למשחק הדמוקרטי. לדוגמה: חקירות של חברי כנסת מישראל השנייה אותם בן חיים כ"אלימות לגאלית", סיקור שלילי של מרכז הליכוד.
2. שימוש במערכת המשפט כדי לשמור על ההגמוניה של ישראל הראשונה.
3. ניסיון של מערכת המשפט להחליש את המערכת הפוליטית.

בן חיים טוען שכיוון שישראל הראשונה לא מצליחה להשיג ניצחון במערכת הפוליטית, ההגמוניה של ישראל הראשונה מתערערת ולכן מערכת המשפט מנסה להחליש את המערכת הפוליטית. דרך החלטות בג"צ, למשל.

לצפייה בסדרת הכתבות המלאה - מוזמנים
לאתר פנימה www.pnimaIsrael.com/tradition

הדרך המסורתית - אפשרות ליהדות כלל ישראלית

יפה בניה | מרצה בקריה האקדמית אונו ועמיתת מחקר במכון שלום הרטמן

המסורתיות בשדה הפוליטי היתרון שהיה לזהות המסורתית בהקשרים המקוריים שלה הפך בישראל למיסרון: היא לא מאורגנת לא ממוסדת לא אידיאולוגית ואין לה כוח פוליטי. כך יוצא שבצורה המתנחלת של הזהויות היהודיות בישראל, המסורתיות נעלמת לטובת זהויות קיצוניות ממנה כגון החרדיות המזרחית, או לחילופין מתבקשת בחזות אידיאולוגית ולוחמנית כדי להיכנס לזירת משחקי הכוח הישראלית, ועל הדרך הופכת לאנטייתזה של עצמה.

בניה טוענת שגם היום, אחרי שנים לא מעטות של עבודה מחקרית, השיחה על המסורת בישראל ממשיכה ליפול בקלות רבה לקלישאות. הדימוי הנפוץ של המסורת הוא עדיין של היהודי המזרחי ששומר שבת במקצת ונוסע למשחק כדורגל; מאמין באלוהים, מקיים חלק מן המצוות, מדליק טלויזיה אחרי הקידוש ובשבת ובכל-זאת אוהב את ההלכה כולה. המבקרים ילוו את הדימוי במאפיינים כגון "לא עקבי", "לא החלטי", "לא סגור על עצמו". אילו המבקשים ללמד כף זכות יחפשו היגיון פנימי וירימו על נס את ה"גמישות" ואת ה"מתנות". אלה גם אלה בונים את טיעוניהם על תפיסה חלקית - מצומצמת ומצמצמת - של הזהות הזו.

"רבים רואים במסורתיות "זרם רביעי", שונה מחילונים, דתיים לאומיים וחרדים. אבל המסורתיות היא למעשה הצעה להחליף את החלוקה הקשיחה למגזרים במרחב שבו כל הזהויות ניצבות זו לצד זו, ללא הפרדה. המסורתיות לא נוצרה כזהות יהודית מובחנת מזהויות יהודיות אחרות מתחרות, אלא כמרחב חברתי-קהילתי שהכיל בתוכו, תחת מסגרת אחת מנעד רחב של נאמנויות למסורת. מרחב של ריבוי"

הצעה לפעולה:

בניה טוענת שיש להתייחס אל המסורתית לא כקטגוריה הנוספת ל"דתי" ול"חילוני" אלא כארגון אחד של מרחב הלהוויות היהודיות - יש בה כדי לשמש השראה למוזיאון ישראלי אחד, שעשוי להחליף את החלוקה הקשיחה שבין החילוניות והשמרנות האורתודוקסית. זוהי הצעה לשיחה אחרת, או ליתר דיוק: לריבוי של שיחות אחרות, עם המסורת היהודית.

קיימים מודלים אחרים של ריבוי המודל הפלורליסטי הליברלי הקלאסי, למשל, בני עיל היגיון של הפרדה והדגשת הנפרדות כדרך שיש לשמור עליו, במסגרת תפיסת עולם המעמידה במרכז את האוטונומיה, אם של פרטים ואם של קבוצות, בעוד שהמשתף אומר ל"היובר סביב המושג הפרוצדוראלי ה"רזה" של האזרחות. כזה הוא המודל היהודי-אירופי של הצרמים ושל החלוקה הקשיחה בין דתיים לחילוניים.

חשוב להדגיש שהמסורתיות איננה זרם. היא לא נולדה כזרם, ועד היום היא מסרבת להיכנס לסד החלוקה לזרמים, או לסד ה"שבטים", אם לנקוט את המושג שנעשה פופולארי מאז "נאום השבטים" של הנשיא ריבלין. המסורתיות אינם מופיעים בנאום הנשיא, ולא במקרה. למעשה, הם חוצים את השבטים לכל רוחב המפה החברתית ומהווים ניגוד לפרדיגמה השבטית-זרמית-כיתתית שמנהלת את החברה הישראלית והופכת את היהדות לזירה של מאבקים אידאולוגיים ופוליטיים אגרסיביים ואלימים.

מודל הריבוי המסורתי ייחודי בכך שהוא מודל של אחדות-בתוך-ריבוי: הריבוי מוכל בתוך מסגרת קהילתית שחוזה את עצמה ומתנהלת כמסגרת אחדותית, שתודעת המשותף שבה חזקה מן השונות שבין חברה ושהמבנים המחברים חזקים בה מן המפרידים. האתוס הדומיננטי הוא אתוס אנטי-כיתתי ואנטי-דיכוטומי. מסורת ומודרנה, "מזרח" ו"מערב", קולקטיביזם ואינדיבידואליזם - כל הצמדים האלה אינם נתפסים כניגודים המוציאים זה את זה אלא כמתקיימים יחדיו במודל משלים, שכמובן איננו נעדר מתחים אך

מפוליטיקה ועד מגדר - חמישה אתגרים של המסורתיות

יפה בניה | מרצה בקריה האקדמית אונו ועמיתת מחקר במכון שלום הרטמן

בניה סבורה כי התפיסה המסורתית עשויה להפוך למשפיעה ולרלוונטית עבור כל החברה הישראלית, אם נושאה ומנהיגיה ישכילו להידרש לחמישה אתגרים מרכזיים:

1. האתגר הפוליטי: אם המסורתיות היא ריבוי, האם אפשר ונכון יהיה לגזור עמדות פוליטיות המשותפות למסורתים בסוגיות הבוערות שעל סדר היום הישראלי?

האם על המסורתיים להקים מפלגה ולכתוב "מצע מסורתי"?

מצד אחד לא נראה שיש אפשרות להביא את כל מנעד הדעות ולהתלכד סביב עמדות משותפות, מצד שני הימנעות ממרחב פוליטי היא בעצמה נקיטת עמדה ויותר מראש על יכולת ההשפעה על המדינה.

ייתכן שאי אפשר לנסח "עמדה מסורתית" מוסכמת בסוגיות הנוגעות לנישואין וגירושין, גיור, הפרדה מגדרית, מעמד האישה, זכויות להט"בים, יחסי ישראל ויהדות התפוצות, עוני, גזענות ועוד.

ובכל זאת, אם ישנו אתוס מסורתי, אפשר ורצוי ואף חובה לגזור ממנו עמדות בשאלות רלוונטיות, לשרטט מתוכו עקרונות מנחים לחשיבה ולפעולה ולהציע שפה ומסגרת ערכית לחשיבה ולדין בסוגיות יסוד של הישראליות. אם קיים אתוס מסורתי, הוא אמור לחייב את מי שמגדירים את עצמם מסורתיים אם

לא תמיד בהכרח לעמדה ספציפית אחת, אז לכל הפחות למסגרת חשיבה מוסרית ופוליטית, להנחות- מוצא ברורות.

4. אתגר המנהיגות

חכמי הספרדים בעבר תוארו כמנהיגים שפסיקת ההלכה שלהם הינה 'חינוכית' ולא 'אידיאולוגית'. טענה זו ניתנת להרחבה לאופי הכולל של מנהיגותם, המונעת על ידי אוריינטציה חינוכית. זהו מפתח להבנה של המנהיגות הספרדית, כשהיא במיטבה, וכן כלי להתוויית כיוון למנהיגות מסוג אחר בעידן משבר המנהיגות שבו אנו נתונים.

מנהיגים בעלי אוריינטציה חינוכית רואים ושומעים את האדם, את כאביו, טרדותיו ותקוותיו; את "דמעת העשוקים", כדבריו של הרב עובדיה יוסף זצ"ל. האדם עומד אצלם מעל לכל אידיאולוגיה ועיקרון, מקודש ככל שיהיה. הם מונעים על ידי דאגה ואכפתיות ורצון להתגבר על כל המכשולים בדרך לפתור מצוקות של פרטים וקהילות, ויודעים שהדבר אפשרי אם מתאמצים, שהרי "אין גמישות כגמישותה של ההלכה", כמילותיו של הרב חיים דוד הלוי.

חכמי הספרדים ראו עצמם בראש וראשונה כמנהיגי קהילה, המגלמים בתפקידם את אחריותה של הקהילה על כל חבריה. כך, האתוס המסורתי "מוחזק" ומחוזק

למסורתיות תפקיד חיוני של בניית גשרים בין שפות ובין זהויות, מתוך אותה גישה פרגמטית שלא נצמדת בקנאות לאידיאולוגיה אחת אלא מתמקדת לגופו של נושא ועניין בשיקולים הרלוונטיים. החשיבה הלא-דיכוטומית פותחת פתח לניסוח של סוגיות מורכבות כדילמות שיש בהן מתח בין ערכים שכולם יקרים לנו, כאלטרנטיבה לשיח ה"בעד" ו"נגד" ולתרבות "השורה התחתונה" המועצמת על ידי הרשתות החברתיות.

2. אתגר ההיבדלות מהשמרנות

במקרים מסוימים הרצון לשמור על מסורת אהובה מתבטא בעמדות שמרניות, שסותרות לכאורה את אותה תפיסה בסיסית של קבלת תמורות הזמן והסתגלות אליהן.

הפתרון: שמרנותם של המסורתיים לא תהפוך לדגל עבורם, והיא תמיד תתקיים במקביל ולצד גמישות שמאפיינת את המרחבים הפרטיים, הבין-אישיים והקהילתיים.

3. האתגר המגדרי

קולן של נשים לא נשמע מספיק בשיח המסורתי, ואף שיש פמיניסטיות מזרחיות בולטות, אין מנהיגות נשית מזרחית-מסורתית. אם אכן המסורתיות

משני הכיוונים: "מלמטה למעלה" ו"מלמעלה למטה" - מן הקהילה עצמה, ומן המנהיגים הפועלים מתוך תודעת אחריות כלפי הקהל כולו.

ומה באשר להווה ולעתיד?

האם יש אפשרות קיום לאתוס המסורתי בהווה הישראלית היום? האם תיתכן מנהיגות מסורתית בחברה הישראלית? או שמא האם המסורתיות עצמה איבדה את תודעת האחדות-בתוך-שונות ו"התיישרה" עם אתוס הפיצול היהודי ישראלי? במלים אחרות: מה נשאר כיום מהמרחב המסורתי כמרחב סובלני ומכיל של ריבוי?

5. אתגר החזרה למסורתיות

בגלל תהליכי מחיקה (חיצוניים ופנימיים) ארוכי-טווח שהגורמים להם רבים ושונים, מסורתיים רבים "שכחו להיות מסורתיים", ונדרשת עבודה אינטנסיבית של חזרה והחזרת העומקים ההיסטוריים, התרבותיים והרוחניים של הזהות הזאת. האתגר החינוכי והמנהיגותי הזה עדיין ניצב לפתחנו. צומחת היום מנהיגות מסורתית "מלמטה" - מרחבים אלטרנטיביים שמבטאים הלכה למעשה התנגדות להפרדות, ומהווים איים של שינוי חברתי המשפיעים על המרחב הציבורי כולו. אני מאמינה שמן המרחבים האלה יצמחו מנהיגות ומנהיגים שיובילו בעתיד הקרוב והרחוק את החברה הישראלית.

לקריאת המאמרים המלאים בקרו באתר מכון
שלום הרטמן heb.hartman.org.il

"לא למזרחים בלבד - לקראת מסורתיות ישראלית"

ד"ר חנה פנחסי

מנהלת בית הספר להוראת תרבות-ישראל של תכנית בארי במכון הרטמן

דברים אלה של ג'קי לוי משנות התשעים מתמצתים את השיח הישראלי הקושר שוב ושוב בין מסורתיות למזרחיות. לעומת המזרחיים, האשכנזים נתפסים כאנטייתה, אצלם הכל או-או ו"עד הסוף", או דתי או חילוני

הגיעה העת לרוך את הזיקה בין מזרחיות ומסורתיות. זאת, לא רק מפני שאין היא מדויקת בהקשר ההלכתי ובמציאות חיינו, אלא גם כיוון שלהערכתי היא מגבילה את שגשוגה של המסורתיות על שלל יתרונותיה. אינני מבקשת לטעון כי המזרחיות נעדרת את התכונות המיוחסות לה, אלא כי יש לערער על טענת הבעלות, הבלעדיות, ועל המחשבה המהותנית הקושרת מסורתיות ומזרחיות יחד. הנה השורה האחרונה: ייטב לחברה הישראלית להרחיב מאד את תחולתה של המסורתיות מקהילות יוצאי ארצות האסלם אל המרחב הישראלי הגדול..

פנחסי טוענת כי "החברה הישראלית תרוויח אם המסורתיים יהיו קהילה גדולה, המאגדת בתוכה קהילות שונות המשקפות את קיבוץ הגלויות הישראליות. ככל שבתודעה הישראלית תמשיך המזרחיות להחזיק את הבעלות על המסורתיות, התהליך הזה יהיה איטי יותר"

"היהודי המסורתי, לרוב בן עדות המזרח, נתפס על ידי רבים כמי שנושק למזוזה, בשבת עושה קידוש, אורז שלוש מאות גרם גרעינים והולך לראות כדורגל [...] יהדות אסיה וצפון אפריקה, הספרדים הירושלמים וגם האתיופים, לא הכירו את השאלה "האם אתה דתי?". היהודי המסורתי הקפיד שלא להקפיד ו"הלך עד הסוף" נגד כל "הליכה עד הסוף". לא פעם הוא חילל את השבת, אך מעולם לא חילל את השם"

(ג'קי לוי)

רשימת קריאה וצפייה מומלצת

כל הקישורים למאמרים, לכתבות ולראיונות באתר פנימה:

www.pnimaisrael.com/tradition

לקריאה נוספת

"מעבר לגן ולג'ונגל" | פרופסור ניסים מזרחי (2011)

"המסורתים בישראל - מודרניות ללא חילון" | פרופסור יעקב ידגר (2010)

"מסורתיות אשכנזית - יש דבר כזה" | טור דעה מיכל ברגמן

סדרת מאמרים על עתיד המסורתיות | מכון שלום הרטמן:

"הדרך המסורתית - אפשרות ליהדות כלל ישראלית" | יפה בניה

מפוליטיקה ועד מגדר - חמישה אתגרים של המסורתיות | יפה בניה

"לא למזרחים בלבד - לקראת מסורתיות ישראלית" | ד"ר חנה פנחסי

לצפייה נוספת

סדרת כתבות ישראל השנייה בחדשות 13 | ד"ר אבישי בן חיים וברוך קרא:

חלק 1, חלק 2, חלק 3

"סיכום ישראל השנייה" | גואל פינטו מראיין את אבישי בן חיים ופרו' יפעת

ביטון (דקה 5:48)

טור דעה מצולם ד"ר חנה פנחסי

ראיון אראל סג"ל וקלמן ליבסקינד עם ד"ר חנה פנחסי

שיר הפרחה גרסת 2020

הרצאה "משפט, מעמד וזהות - מזרחים ואשכנזים בישראל 2019" | ד"ר עופר סיטבון

"מסרבת שיקראו לי חילונית" | עמליה דואק

ראיון מיכל ברגמן בתכנית קפה גיבלרט של אופיר טובול

גישתו של הרב סולובייצ'יק לתודעה ההיסטורית | חיים נבון

פנימה- פתרונות ישראלים | 08-9378078 | רח' המלאכה 4 לוד
www.pnimaIsrael.com | office@pnimail.co.il |